

**ДЕРЖАВНИЦЬКА КАДРОВО-РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА  
ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО  
(НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛІТИЧНОЇ БІОГРАФІЇ  
О.СКОРОПИСА-ЙОЛТУХОВСЬКОГО)**

Ю. НАЗАРУК

*Київський національний лінгвістичний університет*

Анотація

У статті висвітлюється політична біографія О.Скорописа-Йолтуховського в контексті регіональної та кадрової політики уряду гетьмана Павла Скоропадського.

*Ключові слова:* О.Скоропис-Йолтуховський, Холмщина і Підляшшя, Гетьманат Павла Скоропадського.

Аннотация

В статье освещается политическая биография А.Скорописа-Йолтуховского в контексте региональной и кадровой политики гетмана Павла Скоропадского.

*Ключевые слова:* А.Скоропис-Йолтуховский, Холмщина и Подляшье, Гетманат Павла Скоропадского.

Summary

The article takes up O. Skoropys-Yoluhovskiy's political biography in the context of regional human resources policy of Hetman Pavlo Skoropadskiy government.

*Key words:* O.Skoropys-Yoluhovskiy, Kholmshchyna and Podlachia, Pavlo Skoropadskiy's Hetmanate.

Вивчення історії боротьби українського народу за власну незалежну державу зумовлює зростання суспільної значущості біографічних досліджень, в яких висвітлюється діяльність визначних діячів національного відродження. Об'єктивність розгляду ідеологічних тенденцій і соціально-історичних контекстів визвольних змагань і розбудови української державності потребує також аналізу й опрацювання суб'єктивних, однак суттєвих, з огляду на реалії епохи, обставин, що мали помітний вплив на перебіг подій. У сучасній українській історіографії і досі існує потреба в працях, у яких на основі широкого фактичного матеріалу розкривається громадсько-політична діяльність безпосередніх учасників визвольних змагань. Цілком доцільним є осмислення обставин формування правлячої еліти Гетьманату, становлення державної служби, політичної опори гетьманського режиму тощо в контексті регіональної та кадрової політики гетьманського уряду, викладених у наявних історіографічних та історико-мемуарних джерелах. У цьому зв'язку нам видається важливим висвітлення контroversійних аспектів державницької регіонально-кадрової політики доби Гетьманату (1918 р.) на матеріалах політичної біографії О.Скорописа-Йолтуховського.

На момент приходу до влади гетьмана П.Скоропадського О.Скоропис-Йолтуховський продовжував виконувати свої посадові обов'язки, тимчасово обіймаючи посаду голови адміністрації Холмщини та Підляшшя після свого призначення губернським комісаром Української Центральної ради 1 березня 1918 р. На цій посаді він, зокрема, доклав багато зусиль до формування національних регулярних військових частин, які могли стати основою збройних сил України. Однак його статус залишався неясним після ліквідації УНР, тому на початку червня 1918 р. О.Скоропис-Йолтуховський приїхав до Києва для того, щоб відвітати про свою діяльність прем'єр-міністрові Ф.Лизогубу та отримати від нього подальші вказівки. Прем'єр так і не знайшов часу для аудієнції О.Скоропису-Йолтуховському, натомість йому було запропоновано прийти на прийом до заступника міністра внутрішніх

справ Вороновича. Дізнавшись, що О.Скоропис-Йолтуховський призначений на посаду губернського комісара ще урядом Голубовича, Воронович заявив, що Олександра Філаретовича звільнено разом з усіма іншими урядовцями УЦР і він має передати всі справи новопризначеному старості<sup>1</sup>.

Вказаному вище моменту передувала активна участь О.Скорописа-Йолтуховського в державотворчих процесах, що розгортались в УНР з часу його повернення до України після довгих років вимушеної еміграції. Під час перебування за межами батьківщини, контактуючи з багатьма німецькими урядовцями та представниками військового командування II-го Рейху, О.Скоропис-Йолтуховський досить добре запізнався з політичними планами офіційного Берліна, зокрема з його несприйняттям соціалістичного курсу Центральної ради. Проте всі його спроби застерегти керівництво УЦР від згубності ліворадикального спрямування внутрішньої і зовнішньої політики виявилися невдалими.

Уже за нових українських політичних реалій спроба уряду Української Держави усунути колишнього чільника від керівництва регіоном викликала несприйняття і навіть роздратування у німецького посла барона Мумма, який добре знав О.Скорописа-Йолтуховського та був широко переконаний у доцільності залишення його на цій посаді. Під час розмови Мумма й О.Скорописа-Йолтуховського, яка відбулася перед звільненням Олександра Філаретовича, останній заявив про ймовірну неготовність українського уряду мати у своєму складі (навіть на губернському рівні) «самостійника германської орієнтації». Мумм заперечував цьому, але коли припущення О.Скорописа-Йолтуховського підтвердилися – «був дуже вражений» та хотів негайно оскаржити це рішення, проте останній переконав посла дочекатися опублікування цієї постанови у газетах. Однак вже наступного дня (5 червня 1918 р.) Мумм від імені німецької влади звернувся до українського уряду зі спеціальною нотою з приводу звільнення О.Скорописа-Йолтуховського. У своїй відповіді уряд Української Держави класифікував це як непорозуміння та поклав усю відповідальність на заступника міністра Вороновича, зазначивши, що «уряд і в думці не мав вмішуватися в справи Холмщини, яка німцями ще не передана українському урядові»<sup>2</sup>.

Відтак О.Скоропис-Йолтуховський був поновлений на посаді губернського старости Холмщини та Підляшшя. Добре ознайомлений з першими кроками гетьманського уряду та його персональним складом, О.Скоропис-Йолтуховський вже на початку червня пропонував відправити його у відставку та сформувати новий – з виразно «українським» обличчям. Спілкуючись з представниками німецької влади в Києві, він намагався довести, що перший гетьманський уряд нібито нездатний ефективно управляти країною. На підтвердження цього свідчить запис у щоденнику Є.Чикаленка від 7 червня 1918 р., в якому йдеться про те, що О.Скоропис-Йолтуховський зустрівся з помічником генерала М.Гофмана Брікманом з тим, щоб поінформувати останнього про кадрову політику уряду та його відомств. Ішлося, зокрема, про залучення на службу до військових майстерень у Києві майже виключно великоросів, серед яких значну частину становили більшовики. Взагалі, нерідко на відповідальні посади проникали вороги української державності, які використовували своє службове становище для проведення терористичних актів (прикладом може бути потужний вибух у м. Києві на артилерійських складах, організований російськими та українськими есерами, що стався 6 червня 1918 р.). Наступного дня під час своєї бесіди з Брікманом О.Скоропис-Йолтуховський намагався довести доцільність усунення уряду Ф.Лизогуба з огляду на його нібито вороже ставлення до української державності та нездатність розробити та провести аграрну реформу, якої конче потребувало селянство України<sup>3</sup>. Очевидно, таке ставлення до гетьманського уряду обумовлювалося тим, що О.Скоропис ще певний час перебував у полоні унерівських ілюзій і оцінював гетьманський уряд з «соціалістичної» платформи.

О.Скоропис-Йолтуховський і надалі неодноразово зустрічався з представниками німецького військового командування в Україні. Особливо активно він контактував з генералом Гренером – «головним творцем німецької політики на Україні», який був переконаний у тому, що українську державність слід будувати не за національною, а за територіальною ознакою. Німецький генерал уважав українців у своїй масі не здатними до державного будівництва і тому пропонував використовувати як управлінців усіх рівнів «людей з практичним державним досвідом, яким в найліпшому випадкові байдуже до української державності»<sup>4</sup>. У відповідь О.Скоропис кожного разу намагався довести помилковість цього твердження Гренера та переконати його у доцільності та нагальній необхідності обіймання вищих державних посад саме українцями.

Перебуваючи в Києві, О.Скоропис-Йолтуховський залагодив ще одну досить важливу справу. Дізнавшись від німецького урядовця Люббарса (з яким О.Скорописа-Йолтуховського зв'язувало кілька років спільної роботи у таборах полонених) про те, що німецька влада прийняла рішення видавати в кожній українській губернії агрономічний тижневик, маючи на меті сприяти в такий спосіб піднесенню сільського господарства, він схвалив цю ідею, але дізнавшись, що тижневик має видаватися російською мовою нібито за проханням самих українських селян, рішуче заперечив проти цього. О.Скоропис домігся того, що Люббарс попередньо погодився на те, що тижневик видаватиметься двома мовами (українською та російською) за умови, якщо не вдасться зробити його лише українським<sup>5</sup>.

Повернувшись до виконання своїх обов'язків губерньського старости, О.Скоропис-Йолтуховський знову був змушений протидіяти спробам Відня перебрати Холмщину і Підляшшя під свій контроль, що означало на практиці посилення польського політичного впливу в регіоні. Його позиція, зокрема, виявлялася у недопущенні австрійських представників до п'яти повітів Холмщини – Замостенського, Красноставського, Білгорайського, Томашівського і Грубешівського<sup>6</sup>. Пропольська позиція Австро-Угорщини пояснювалася, зокрема, розрахунками зберегти симпатії та підтримку в парламенті польських депутатів і в такий спосіб запобігти урядовій кризі. Зрозуміло, що за такої настанови австрійських можновладців усі спроби О.Скорописа-Йолтуховського домогтися на місцевому рівні розширення юрисдикції Української Держави на ці повіти були приречені на невдачу. Тим не менш – прагнучи привернути увагу уряду до проблем цього українського краю – О.Скоропис-Йолтуховський спеціально особисто виголосив доповідь про становище Холмщини та Підляшшя на черговому засіданні гетьманського Кабінету Міністрів<sup>7</sup>.

У серпні 1918 р. опозиційний Український національний союз запропонував Гетьману реорганізувати уряд, включивши до його складу низку відомих українських діячів. У списку, що був укладений Союзом, фігурував і О.Скоропис-Йолтуховський, який пропонувався на посаду міністра закордонних справ Української Держави<sup>8</sup>. З об'єктивних та суб'єктивних причин ця пропозиція УНС не знайшла підтримки у Гетьмана, і О.Скоропис-Йолтуховський залишився на своїй посаді.

У цей час він провадить жваве листування з Є.Чикаленком, виявляючи активну зацікавленість політичним процесом та кроками гетьманського уряду в різних сферах громадсько-політичного та культурного життя країни. В одному зі своїх листів О.Скоропис, зокрема, дає високу оцінку міністрові внутрішніх справ Української Держави І.Кістяківському, називаючи його «кар'єристом діла», здатним докласти всіх зусиль для вирішення «українського питання». На думку О.Скорописа-Йолтуховського, такі урядовці могли розраховувати на всебічну підтримку з боку української громадськості без огляду на її політичні уподобання<sup>9</sup>. Але першорядне значення для нього у цей час мало налагодження нормального життя краю, для чого були потрібні досвідчені управлінці-адміністратори, які були б в змозі організувати нормальне життя повітів, що входили до складу дорученої О.Скоропису-Йолтуховському губернії. Губерньський староста з честю вийшов з цього, оскільки вже невдовзі за його

представленням були призначені або перезатверджені повітові старости Берестейського (Т.Торонський), Більського (С.Кордуба), Володавського (П.Левицький), Дубицького (В.Шевчук), Дорогичинського (Ю.Максимчук), Івановського (В.Падох), Камень-Каширського (о. І.Волянський), Каргуз-Березького (В.Коцко), Кобринського (А.Лушпинський), Ковельського (Ф.Фуст), Пружанського (А.Кулеша), Чернинського (В.Лисенко) повітів<sup>10</sup>.

Перебуваючи на посаді губернського старости, О.Скоропис-Йолтуховський намагався запобігти спробам польських військ захопити північну частину Холмщини та Підляшшя, які перебували в зоні німецької окупації. Завдяки його заходам німецька влада до останнього толерувала українську губернську адміністрацію та перешкоджала реалізації планів польської сторони. Гірше виглядала справа з тією частиною Холмщини, яка була окупована австрійськими військами. Вже наприкінці жовтня – на початку листопада 1918 р. вони почали залишати цей район, який одразу займали польські легіонери. У цій ситуації О.Скоропис-Йолтуховський звернувся до Гетьмана Павла Скоропадського з пропозицією відрядити сюди український Чорноморський кіш, що був дислокований на Волині, і в такий спосіб запобігти захопленню Холмщини. П.Скоропадський не наважився обрати такий сценарій, запропонувавши О.Скоропису-Йолтуховському звернутися до командувача німецьких військ Гофмана, який мав би заборонити «полякам порушати Берестейську умову і займати Холмщину»<sup>11</sup>.

Послідовне обстоювання О.Скорописом-Йолтуховськом українських інтересів здобуло йому авторитет і повагу в середовищі опозиції, свідченням чого стало висунення його (вже вдруге) Національним союзом 6 жовтня 1918 р. на посаду міністра закордонних справ, причому Гетьман повністю акцептував цю пропозицію<sup>12</sup>. Ще через кілька днів Національний союз запропонував О.Скорописа-Йолтуховського на посаду міністра внутрішніх справ (прем'єр-міністр Ф.Лизогуб погоджувався розглянути кандидатуру О.Скорописа-Йолтуховського на посаду заступника міністра внутрішніх справ)<sup>13</sup>.

У цей час за дорученням Гетьмана О.Скоропис проводив складні консультації з лідерами «Протофісу» і Національного союзу щодо майбутнього складу уряду<sup>14</sup>. Показово, що вже у листопаді того ж року О.Скоропис-Йолтуховський виступив з критикою дій українських есерів у Національному союзі, які закликали до протигетьманського повстання. Він вважав, що в цій ситуації справу можна було врятувати лише рішучими діями. За споминами Є.Чикаленка, О.Скоропис висловив розчарування, що його не було призначено заступником міністра внутрішніх справ Української Держави: на цій посаді він у «першу голову арештував би Пуришкевича, Мілюкова, а разом з ними і членів Національного союзу, які агітують за повстання і всіх цих як ворогів Української Держави, вислав би за межі України»<sup>15</sup>.

Швидкоплинність політичних подій в Україні не дала можливості О.Скоропису-Йолтуховському посісти цю високу державну посаду, а після оголошення Гетьманом грамоти про федерацію з Росією він надіслав телеграму міністру внутрішніх справ Української Держави, в якій повідомляв про своє небажання продовжувати службу на цій посаді через свою незгоду з новим політичним курсом гетьманського уряду та просив підшукати йому заміну. Цей крок діяча підтверджує характеристику, яку дав йому Є.Чикаленко саме у цьому часі: «Скорописа не спинило б ніяке прославлене ім'я українського діяча, бо він людина рішуча і що вважає потрібним зробити для зміцнення укр(аїнської) державності, то те зробить не вагаючись»<sup>16</sup>. У подальшому О.Скоропис-Йолтуховський був зайнятий організацією опору польським частинам, які здійснили спробу захопити Берестя, і, порозумівшись з німецьким військовим командуванням, зумів тимчасово запобігти здійсненню цих планів, до останнього дня сумлінно виконував свої посадові обов'язки<sup>17</sup>. На жаль, швидка зміна політичної ситуації в Україні та зовнішні чинники не дали можливості своєчасно отримати допомогу центру і сконсолідувати місцеву владу, відтак він був арештований польським відділом генерала Івашкевича в Бересті та етапований до табору інтернованих у Каліші (Польща).

Практична діяльність О.Скорописа як чільника адміністрації Холмщини і Підляшшя суттєво вплинула на його політико-світоглядні позиції. Він зміг на власному досвіді переконатися, що попри певні вади Гетьманат послідовно стояв на позиціях національної державності, інтенсивно розвиваючи необхідні для неї суспільні інститути, налагоджуючи співпрацю різних класів-станів в інтересах України. Певна колізія, що виникла в зв'язку з листопадовою грамотою Гетьмана, не зашкодила О.Скоропису негативно оцінити діяльність Національного союзу, його антидержавну позицію і протигетьманське повстання в цілому. Така позиція стала підставою для активної участі в гетьманському русі, починаючи з перших кроків заснування УСХД.

О.Скоропис-Йолтуховський залишався до кінця відданим своєму громадянському обов'язку, перебуваючи на відповідальній крайовій посаді, на яку він був призначений спочатку УЦР, а після цього Гетьманом П.Скоропадським. Весь цей час (травень 1917 р. – грудень 1918 р.) він послідовно обстоював національні інтереси, намагаючись запобігти спробам поляків захопити північну частину Холмщини та Підляшшя, які входили до зони німецької окупації. Це здобуло йому авторитет і повагу як у гетьманському уряді, так і в середовищі опозиції, що дає змогу віднести О.Скорописа-Йолтуховського до числа тих визначних постатей української політичної історії, за чиєю безпосередньою участю зароджувалися і формувалися ідеї політичної незалежності України. Його громадсько-політична діяльність є значним внеском у розбудову української державності часів Гетьманату П.Скоропадського і в організаційне оформлення українського монархічного руху – нової суспільно-політичної течії в українському зарубіжному середовищі, що обстоювала ідеї українського монархізму.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- <sup>1</sup> Чикаленко Є. Щоденник (1918–1919). – К., 2004. – Т.2. – С.47.
- <sup>2</sup> Там само. – С.47–48, 50.
- <sup>3</sup> Там само. – С.54, 56.
- <sup>4</sup> Там само. – С.96.
- <sup>5</sup> Там само. – С.49–50.
- <sup>6</sup> Дорошенко Д.І. Історія України. 1917–1923: В 2-х т. – К., 2002. – Т.2: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – С.65, 155.
- <sup>7</sup> Там само. – С.49.
- <sup>8</sup> Чикаленко Є. Вказ. праця. – С.124.
- <sup>9</sup> Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. – Ф.44. – №652 (лист О.Скорописа-Йолтуховського до Є.Чикаленка від 10 вересня 1918 р.).
- <sup>10</sup> Дорошенко Д.І. Вказ. праця. – С.65.
- <sup>11</sup> Чикаленко Є. Вказ. праця. – С.157.
- <sup>12</sup> Там само.
- <sup>13</sup> Дорошенко Д.І. Вказ. праця. – С.159, 271.
- <sup>14</sup> Чикаленко Є. Вказ. праця. – С.150.
- <sup>15</sup> Там само. – С.159.
- <sup>16</sup> Там само.
- <sup>17</sup> Осташко Т. Український монархічний рух за даними польських військових спецслужб (dwojka) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип.9: Мат-ли Другої міжнар. наук. конф. «Українська діаспора: проблеми дослідження». – Острог, 2007. – С.351–360.